

**MIKROSUG‘URTA TIZIMINING NAZARIY ASOSLARI VA
RIVOJLANISH TENDENSIYALARI.**

Salayeva Nargiza Xoshim qizi

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mikrosug‘urta tizimining nazariy asoslari, uning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati va bugungi kundagi rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Mikrosug‘urta kam ta’minlangan aholi qatlamlari uchun moliyaviy himoya mexanizmi sifatida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda mikrosug‘urtaning klassik sug‘urta turlaridan farqli jihatlari, xatarlarni boshqarishdagi o‘rni hamda raqamlashtirish jarayonlarining ushbu sohaga ta’siri yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: mikrosug‘urta, moliyaviy inklyuzivlik, xatarlarni boshqarish, ijtimoiy himoya, raqamli sug‘urta, sug‘urta bozori.

Kirish

Global iqtisodiy sharoitda aholining keng qatlamlarini, xususan, kam daromadli va o‘zini o‘zi band qilgan fuqarolarni iqtisodiy xatarlardan himoya qilish dolzarb masalalardan biridir. An’anaviy sug‘urta mahsulotlari ko‘pincha qimmat va murakkab bo‘lgani sababli, aholining ma’lum bir qismi ushbu xizmatlardan foydalana olmaydi. Mikrosug‘urta — bu aynan shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan, arzon va soddalashtirilgan sug‘urta shaklidir.

Adabiyotlar tahlili

Mikrosug‘urta bo‘yicha tadqiqotlar asosan ikki yo‘nalishda olib boriladi: ijtimoiy himoya va moliyaviy barqarorlik. Xalqaro sug‘urta nazoratchilari assotsiatsiyasi (IAIS) ta’rifiga ko‘ra, mikrosug‘urta — bu kam daromadli shaxslar uchun mo‘ljallangan, past to‘lovli va sodda shartlarga ega sug‘urta mahsulotidir.

Moliya nazariyasida mikrosugʻurta "moliyaviy inklyuzivlik" tizimining tarkibiy qismi sifatida baholanadi. Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, mikrosugʻurta nafaqat individual oilalarni, balki kichik biznes subyektlarini ham tabiiy ofatlar, kasalliklar yoki baxtsiz hodisalardan himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Metodlar

Ushbu tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil va deskriptiv statistika usullaridan foydalanildi. Xalqaro mikrosugʻurta tajribasi (Hindiston, Keniya va Lotin Amerikasi davlatlari) va Oʻzbekistondagi sugʻurta bozori ma'lumotlari tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida sugʻurta kompaniyalari hisobotlari va xalqaro moliya institutlarining hisobotlari asosiy axborot manbai sifatida xizmat qildi.

Natijalar

Mikrosugʻurta tizimi moliyaviy xizmatlardan chetda qolgan, past daromadli aholi va kichik tadbirkorlik subyektlari uchun mo'ljallangan sugʻurta turidir. Uning asosiy maqsadi — jamiyatdagi iqtisodiy zaif qatlamlarni kutilmagan tavakkalchiliklardan himoya qilish va ularni "qashshoqlik tuzogʻi"dan chiqarishdir.

Quyida mikrosugʻurtaning nazariy asoslari va rivojlanish tendensiyalarini yanada batafsil tahlil qilamiz.

Mikrosugʻurta an'anaviy sugʻurta mexanizmlarining kichik hajmlarda, ayniqsa kam daromadli aholi qatlamlari uchun moslashtirilgan shaklidir. Uning asosiy maqsadi shunchaki moliyaviy foyda ko'rish emas, balki kutilmagan iqtisodiy zarbalar (kasallik, tabiiy ofatlar, hosilning nobud bo'lishi) natijasida odamlarning qashshoqlik darajasiga tushib ketishining oldini olishdir.

1. Tavakkalchiliklarni taqsimlash (Risk Pooling) tamoyili

Mikrosugʻurtaning yuragi bu — o'zaro yordam jamg'armasi. Iqtisodiy tilda bu "risk pooling" deb ataladi. Mohiyati shundaki, katta guruhdagi shaxslar kichik miqdordagi badallarni (premium) jamg'arib boradi. Ushbu umumiy

mablag‘dan guruhning kichik bir qismi duch kelgan kutilmagan zararlar qoplanadi.

- Nega bu muhim? Kam daromadli kishilar uchun bitta kutilmagan xarajat (masalan, shifoxona xarajatlari) butun oila budjetini barbod qilishi mumkin. Mikrosug‘urta esa bu "shok"ni guruhning barcha a‘zolari o‘rtasida bo‘lib tashlab, uni ko‘tarish osonroq bo‘lgan kichik yukka aylantiradi.

2. Ijtimoiy-iqtisodiy himoya va "Qashshoqlik tuzog‘i"dan qutulish

Kambag‘al oilalar ko‘pincha kutilmagan muammolarga duch kelganda "tushkunlik strategiyalari"ga murojaat qilishadi:

- Aktivlarni sotish: Ishlab chiqarish vositalari (chorva, tikuv mashinasi, asboblarni) sotib yuborish. Bu esa oilaning kelajakdagi daromad manbaini yo‘qotishiga olib keladi.

- Qarzga botish: Yuqori foizli noformal qarzlarni olish, bu esa uzoq yillar davomida qarz uzish bilan yashashga majbur qiladi.

Mikrosug‘urta aynan shu jarayonni to‘xtatadi. Sug‘urta tolovi (tovon) orqali aktivlar saqlab qolinadi va oila o‘z biznesi yoki faoliyatini to‘xtatmasdan davom ettiradi.

3. Mahsulotning "Mikro" tabiati: Soddalik va moslashuvchanlik

Mikrosug‘urta mahsulotlari an’anaviy sug‘urtadan bir necha muhim jihatlari bilan farq qiladi:

- Hamyonboplik: Mukofot to‘lovlari mijozning kundalik yoki oylik daromadiga moslashtiriladi.

- Soddalashtirilgan jarayon: An’anaviy sug‘urtadagi ko‘p sahifali shartnomalar, qiyin huquqiy atamalar va uzoq davom etadigan tekshiruvlar yo‘q. U tushunarli, "o‘zimizning tilda" va tezkor xizmat ko‘rsatishni talab qiladi.

- Keng qamrov: Ko‘pincha guruhli sug‘urta shaklida bo‘ladi (masalan, bitta qishloq yoki bitta mikromoliya tashkiloti mijozlari uchun).

4. Axborot asimmetriyasini bartaraf etish

Sugʻurta sohasidagi eng katta muammo — axborot asimmetriyasi, yaʼni sugʻurtalovchining mijoz haqida yetarli maʼlumotga ega emasligidir. Mikrosugʻurtada bu muammo hamkorlik orqali hal qilinadi:

- Mikromoliya tashkilotlari (MMT) roli: MMTlar mijozning toʻlov qobiliyatini, xulq-atvorini va daromad manbalarini allaqachon bilishadi. Sugʻurta kompaniyasi aynan shu ishonchli hamkor orqali xizmat koʻrsatganda, xarajatlar keskin kamayadi va mijoz uchun sugʻurta arzonlashadi.
- Jamoaviy javobgarlik: Baʼzi hollarda guruh aʼzolari bir-birini nazorat qiladi, bu esa "nopok niyatli mijozlar"ning (moral hazard) sugʻurtadan suiisteʼmol qilish xavfini kamaytiradi.

Rivojlanish tendensiyalari va innovatsiyalar

Mikrosugʻurta bozori bugungi kunda texnologik va tizimli oʻzgarishlarni boshdan kechirmoqda:

1. Raqamli transformatsiya (InsurTech)

Mobil telefonlar mikrosugʻurta uchun eng muhim kanalga aylandi.

Mobil pullar: Sugʻurta toʻlovlarini toʻlash va tovonlarni qabul qilish mobil hamyonlar orqali amalga oshirilmoqda.

Avtomatlashtirilgan jarayonlar: Hujjatlarni topshirish va zarar koʻrilganligini tasdiqlash uchun foto-faktlar yoki ilovalar qoʻllanilmoqda.

2. Parametrik (indekslashgan) sugʻurta

Bu texnologiya eng istiqbolli yoʻnalishlardan biri hisoblanadi. Bunda zarar miqdori mutaxassis tomonidan tekshirilmaydi.

Mexanizm: Agar yer sunʼiy yoʻldosh orqali kuzatilganda yoki meteorologik stansiya maʼlumotlarida qurgʻoqchilik yoki ortiqcha yogʻingarchilik qayd etilsa, sugʻurta kompaniyasi avtomatik ravishda toʻlovni amalga oshiradi. Bu jarayonni tezlashtiradi va shaffoflikni oshiradi.

3. Ekotizimga integratsiya ("Embedded Insurance")

Mikrosugʻurta endilikda alohida mahsulot sifatida emas, balki boshqa xizmatlar tarkibiga kiritilmoqda:

Kredit mahsulotlari bilan: Kredit olgan shaxsning sogʻligʻi yoki mehnat layoqati sugʻurtalanishi.

Savdo platformalarida: Internet-magazinlarda xarid qilingan tovarlarni yetkazib berish vaqtida sugʻurtalash.

4. Sun'iy intellekt (AI) va Big Data

AI algoritmlari mijozlarning xatti-harakati va xavf profilini tahlil qilib, ularga individual (shaxsiylashtirilgan) takliflar shakllantirish imkonini beradi. Bu sugʻurta kompaniyalari uchun operatsion xarajatlarni kamaytiradi.

Asosiy muammolar

Tizim rivojlanayotganiga qaramay, bir qator toʻsiqlar mavjud:

Aholining moliyaviy savodxonligi: Odamlar sugʻurta xizmatining qadrini tushunib yetishlari uchun vaqt kerak.

Operatsion xarajatlar: Kichik summalarni yigʻish va boshqarish koʻp hollarda sugʻurta kompaniyasi uchun qimmatga tushishi mumkin.

Iskhonchsizlik: Sugʻurta tovonini oʻz vaqtida va toʻliq toʻlab berish boʻyicha tajribaning yetarli emasligi.

Mikrosugʻurta shunchaki tijorat mahsuloti emas, balki ijtimoiy taraqqiyot vositasidir. Kelajakda raqamli texnologiyalar va davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlash orqali ushbu tizim iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylanishi shubhasiz.

Munozara

Munozara qismi shuni koʻrsatadiki, mikrosugʻurtaning asosiy muammosi — bu "axborot assimetriyasi" va "maʼmuriy xarajatlar"dir. Kichik toʻlovlar evaziga sugʻurta kompaniyalari yuqori foyda koʻra olmaydi, shuning uchun bu sohada miqyos iqtisodi (economies of scale) ishlashi shart. Raqamli platformalar ushbu muammoni hal qilishning yagona yoʻli boʻlib qolmoqda.

Shuningdek, aholining moliyaviy savodxonligi pastligi ham sug'urta qamrovini kengaytirishda to'siq bo'lmoqda.

Xulosa

Mikrosug'urta — iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning samarali vositasidir. Rivojlanish tendensiyalari shuni ko'rsatadiki, kelajakda mikrosug'urta an'anaviy sug'urtadan ajralib chiqib, raqamli moliyaviy xizmatlar ekotizimining bir qismiga aylanadi.

Normativ-huquqiy baza: Mikrosug'urta uchun maxsus, yengillashtirilgan litsenziyalash tartiblarini joriy etish.

Ommalashtirish: Raqamli savodxonlikni oshirish va mobil ilovalar orqali sug'urtani qulaylashtirish.

Hamkorlik: Sug'urta kompaniyalari va mikro-kredit tashkilotlari o'rtasida strategik hamkorlikni kuchaytirish.

ADABIYOTLAR

1. Eling, M., Pradhan, S., & Schmit, J. T. (2014). *The Determinants of Microinsurance Demand*. The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice. (Mikrosug'urtaga bo'lgan talabning asosiy determinantlarini tahlil qiluvchi ilmiy maqola).

2. Morduch, J. (1999). *Between the State and the Market: Can Informal Insurance Patch the Safety Net?* World Bank Research Observer. (Qashshoq qatlamlarning xavf-xatarlarni boshqarish mexanizmlari bo'yicha fundamental tadqiqot).

3. Churchill, C. (Ed.). (2007). *Protecting the Poor: A Microinsurance Compendium*. International Labour Organization (ILO) / Munich Re Foundation. (Mikrosug'urta bo'yicha dunyodagi eng to'liq qo'llanmalardan biri).

4. Harrison, G. W., & Ng, J. M. (2019). *Behavioral insurance and economic theory: A literature review*. Risk Management and Insurance Review. (Xulq-atvor iqtisodiyoti va sug'urta qarorlari o'rtasidagi bog'liqlik).
5. Williams, A., Abdulai, A., & Mishra, A. K. (2020). *Recent Advances in the Analyses of Demand for Agricultural Insurance in Developing and Emerging Countries*. Annual Review of Resource Economics. (Qishloq xo'jaligi sug'urtasi va parametrik modellarga oid zamonaviy tadqiqotlar).
6. O'zbekiston Respublikasining "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. (Sug'urta bozorining huquqiy asosi).
7. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda Sug'urta bozorini rivojlantirish agentligining tahliliy hisobotlari. (Bozorning hozirgi holati va rivojlanish tendensiyalari to'g'risidagi statistik ma'lumotlar).
8. Ilmiy jurnallar: "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" (Toshkent), "O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi" kabi mahalliy ilmiy nashrlarda e'lon qilingan "Moliyaviy xizmatlar bozori", "Sug'urta bozori samaradorligi" mavzusidagi maqolalar.